

Dokumentiranje hrvatsko-japanskih razmjena

Ban, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:096652>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci

Lara Ban

Dokumentiranje hrvatsko-japanskih razmjena
Documenting Croatian-Japanese Exchanges

Završni rad

Rijeka, 2024.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za kulturalne studije

Lara Ban
0303098682

Dokumentiranje hrvatsko-japanskih razmjena

Završni rad

Preddiplomski studij kulturologije

Mentorica: prof. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOGA RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la rad pod naslovom: *Dokumentiranje hrvatsko-japanskih razmjena* te da sam njegov autor/ica. Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Lara Ban

Datum: 16.09.2024.

Vlastoručni potpis: _____

Sadržaj

Sažetak	v
Summary	v
Uvod	1
Definiranje temeljnih pojmova.....	2
Kultura.....	2
Etnicitet	3
Iskustvo	4
O Japanu	5
O Hrvatskoj	6
Formulacija hrvatsko-japanskih odnosa	6
Razgovor o Japanu	10
Život u Japanu	10
Posjet Japanu	16
Razgovor o Hrvatskoj.....	17
Zajednički kodovi koje su ispitanici spomenuli	19
Komunikacija	19
Javni prijevoz u Japanu	19
Kultura kave u Hrvatskoj	20
<i>Shikata ga nai</i> (仕方がない)	21
Dokumentiranje uspomena s putovanja: Nekad i danas.....	22
Zaključak.....	24
Literatura	25
Prilozi	26

Sažetak

Svrha ovog rada bila je dokumentiranje hrvatsko-japanskih razmjena na primjeru odabranih formalnih odnosa Hrvatske i Japana te na temelju svakodnevnih iskustava i praksi osoba u dodiru s obje kulture. Počevši od definiranja polazišnih definicija, kroz pregled literature o Hrvatskoj, Japanu i formiranju njihova prijateljskog odnosa, dolazimo do empirije sadržane od intervjuiranja četiri skupine ljudi: osobe hrvatskog državljanstva koje trenutno žive u Japanu, osobe hrvatskog državljanstva koje trenutno žive u Hrvatskoj a prije su živjele i u Japanu, osobe hrvatskog državljanstva koje su posjetile Japan i osobe japanskog državljanstva koje trenutno žive u Hrvatskoj. Naš je pogled filtriran pomoću određenih vještina, ideja, očekivanja i želja, te je uvjetovan našom društvenom klasom, nacionalnošću, obrazovanjem, spolom i dobi. Provedeni su razgovori pokazali subjektivna zapažanja sudionika, no istovremeno pronalazimo poveznice među njima. Iste su kategorizirane na sljedeće makro-kodove: komunikacija, javni prijevoz, hrvatska kultura ispijanja kave i životni princip *Shikata ga nai*. Osim toga, imamo i brojna mikro-zapažanja poput činjenice da se u Japanu svakom vlasniku motornog vozila treba dodijeliti parkirno mjesto prije no što uopće kupi vozilo te zapažanje da se u hrvatskim trgovinama voće i povrće najčešće prodaje u rinfuzi, dok je u Japanu gotovo uvijek unaprijed izvagano i zapakirano. U posljednjem poglavlju ovoga rada prikazan je kontrast između nekadašnjeg i suvremenog načina materijalnog dokumentiranja uspomena, odnosno kupovanje suvenira, kojim je vidljivo kako su negdašnji suveniri obilježeni jedinstvenošću i trajnošću, a recentni su uglavnom praktične i zabavne prirode.

Ključne riječi: Hrvatska, Japan, kultura, etnicitet, kulturno iskustvo, suveniri, život u Japanu

Summary

The purpose of this work was to document Croatian-Japanese exchanges on the example of selected formal relations between Croatia and Japan. It was also based on an empirical study of daily experiences and practices of people in contact with both cultures. Starting from defining the primary definitions, through a review of the literature on Croatia, Japan and the formation of their formal relationship, we arrive at the empirical data which consists of interviews of four groups of participants: persons of Croatian citizenship who currently live in Japan, persons of Croatian citizenship who currently live in Croatia and have had lived in Japan, persons of Croatian citizenship who have visited Japan and persons of Japanese citizenship currently living in Croatia. Our view is filtered through certain skills, ideas, expectations and desires, and is conditioned by our social class, nationality, education, gender and age. The conducted

interviews showed the subjective observations of the participants, and at the same time we find certain links among them. They are categorized into the following macro-codes: communication, public transport, Croatian coffee culture and the life principle of *Shikata ga nai*. In addition, we have numerous micro-observations, such as the fact that in Japan every owner of a motor vehicle must be assigned a parking space before even buying a vehicle, and we also have observations that fresh produce in Croatian grocery stores is mostly sold in bulk, while in Japanese grocery stores it is pre-weighed and prepacked most of the time. In the last chapter of this work, the contrast between the former and the contemporary way of materially documenting memories, i.e. buying souvenirs, is shown, which shows that former souvenirs are characterized by uniqueness and durability, while recent ones are mostly of practical and fun nature.

Key words: Croatia, Japan, culture, ethnicity, cultural experience, souvenirs, life in Japan

Uvod

Koliko ljudi, toliko čudi, ali i toliko pogleda na svijet. Poput jezika, naša su razmišljanja sociološki i kulturalno oblikovana i uvjetovana. Svijet gledamo kroz filter konstruiran pomoću određenih vještina, ideja, očekivanja i želja; filter nastao kroz društvenu klasu, nacionalnost, obrazovanje, spol i dob. Promatranje je praksa koja određuje, oblikuje i kategorizira te uvijek tražimo poveznicu između objekta gledanja i nas samih jer svijet oko nas nije unaprijed određen, unaprijed definiran. Promatranje je uvjetovano osobnim iskustvima i sjećanjima, oblikovano je određenim pravilima i načinima gledanja. (Urry, Larsen, 2011, 2)

Što je kultura, kakve kodove obuhvaća? Što oblikuje iskustvo strane, tuđe kulture? Ovaj rad pisan je iz antropološke perspektive te su prethodna dva pitanja bila vodilje za njegovu konstrukciju. Raymond Williams definirao je kulturu kao „cjelokupan način života“ što znači da ona obuhvaća sva značenja i sve prakse s kojima se osoba susreće na svakodnevnoj bazi. Značenja se generiraju kroz znakove specifične za određenu kulturu, te je samim time analiza kulture usko povezana s istraživanjem sustava značenja. Svi se mi znamo snaći unutar nama poznatih znakova, a što se dogodi kada se nađemo izvan nama poznatih granica? Koje razlike primjećujemo? Što smatramo prednostima, a što nedostacima nove kulture, a samim time i vlastite kulture? Kako bi pitanja poput ovih bila odgovorena, *case study* ovog rada baziran je na dvije kulture – hrvatskoj i japanskoj – te proučava kako su se sugovornici snašli u drugačijoj kulturi. Također, za prikaz službenih hrvatsko-japanskih odnosa odabrane su Barokne večeri u Varaždinu na kojima je Japan bio partnerska zemlja te program „Japan u Rijeci“ kojim je obilježena 47. obljetnica prijateljstva između Grada Rijeke i Grada Kawasaki.

Definiranje temeljnih pojmova

Polazišni termin ovog rada jest proživljeno iskustvo kulture, stoga se ovo poglavlje bavi definiranjem temeljnih pojmova: kultura, etnicitet i iskustvo.

Kultura

S obzirom na kompliciranost definiranja pojma kulture jer ne označuje konkretni, neovisni entitet u materijalnom svijetu, na njega možemo gledati kao da mobilni označitelj koji omogućuje različite načine govora u različite svrhe. Odnosno, na kulturu se može gledati kao na alat koji nam je više ili manje koristan za način življenja, a njegova su upotreba i njegova su značenja podložna promjenama jer se neprestano mijenjaju. Unutar kulturalnih studija susrećemo se s mnogobrojnim definicijama pojma kulture. Ukratko, na kulturu se gleda kao na cjelovit način života, kao na jezik, reprezentaciju, svakodnevne prakse, kao na alat, artefakte, prostorni raspored ili kao moć. Također se definira pomoću binarnih kombinacija: visoka i niska, masovna i popularna. Nadalje, koncept kulture je političan i kontingentni te istraživanje njegova značenja promatra njegovu upotrebu i posljedice koje slijede. Mnogobrojnost i raznolikost definiranja odnosno shvaćanja kulture ne znači da je jedno superiorno drugom, nego svako ima svoje vrijeme i mjesto primjene. (Barker, 2004, 44)

Raymond Williams (u Barker, 2004, 44) sugerira da se termin kulture prvotno koristio za imenovanje procesa uzgoja usjeva. S vremenom se počinje koristiti i za ljude, pa tako je tako biti kultiviran značilo biti kulturan. Međutim, u devetnaestom stoljeću dolazi do naglašene distinkcije među ljudima na temelju toga te se nisu svi ljudi smatrali jednako civiliziranima. U najgorem pogledu, sposobnost da se bude kulturan smatrala se produktom prirodne selekcije. U drugoj krajnosti, na kulturnost se gledalo kao na stanje kojemu su više klase težile. Iz toga proizlazi stajalište Matthewa Arnolda da je stjecanje kulture sredstvo kojim se može dosegnuti moralno savršenstvo i društveno dobro, a tako se civilizacija suprotstavlja anarhiji nekultivirane mase. Nadalje, F. R. Leavis kulturu kategorizira na visoku, književnu kulturu sastavljenu od kanona dobrih djela koja su zadovoljila kriterije te na kanon ovisnosti i distrakcija djela masovne kulture. U kontrastu s te dvije perspektive, Williams zauzima antropološki stav definiranja kulture, što znači da smatra kako je njen koncept baziran na svakodnevnim značenjima i praksama običnih žena i muškaraca. Tako je kultura u tekstovima, praksama i značenjima koje svatko od nas stvara i proživljava tijekom naših života, svi se mi znamo snaći unutar nama poznatih znakova. Ovaj pristup drži da je svako kulturan, neovisno o tome potječe li iz zapadne industrijalizirane kulture ili iz kolonizirane kulture.

Nadalje, kultura se generalno bavi pitanjima zajedničkih društvenih značenja odnosno proučava načine na koje dajemo smisao svijetu u kojem živimo. Značenja se generiraju kroz znakove specifične za određenu kulturu, te je samim time analiza kulture usko povezana s istraživanjem sustava značenja. Prema kulturalnim studijama, jezik nije neutralan medij za formiranje značenja i znanja, već je od konstitutivnog značaja – jezik daje značenje materijalnom svijetu i društvenim praksama. Taj proces proizvodnje značenja podrazumijeva označiteljske prakse i nastoji razumjeti kako se značenje simbolički proizvodi u formi reprezentacije. (Barker, 2004, 45)

Etnicitet

Etnicitet, pojam koji sugerira stvaranje kulturnih granica među skupinama ljudi koje dijele vrijednosti, prakse, simbole, norme i artefakte, a u fokusu mu je zajedništvo kulturnih uvjerenja i praksi. Formacija etničkih grupa podrazumijeva primjenu zajedničkih kulturnih označitelja nastalih u sklopu specifičnih povijesnih, društvenih i političkih konteksta te obuhvaća i poticanje osjećaja pripadnosti baziranog na zajedničkom mitološkom podrijetlu. Suprotno tome razlikujemo i antiesencijalističko poimanje koje sugerira da su etničke skupine nastale pomoću primordijalnih veza ili univerzalnih kulturnih karakteristika koje posjeduje i formira specifična grupa ljudi kroz vlastite diskurzivne prakse. Drugim riječima, etnicitet nastaje na način na koji govorimo o grupnim identitetima i prema identifikaciji sa znakovima i simbolima koje obuhvaća. Stoga možemo zaključiti da je etnicitet koncept koji se bavi vezama između samoidentifikacije i društvenog definiranja jer ono što mi smatramo našim identitetom u suštini ovisi o tome što smatramo da mi nismo. Unatoč tome, pretpostavka da se etnička pripadnost odnosi na proces stvaranja i održavanja granica, umjesto na unaprijed određenu kulturnu razliku, ne znači da se ta diferencijacija ne može društveno konstruirati na temelju označitelja koji znače univerzalnost, čistoću i teritorij. (Barker, 2004, 62-63)

Nadalje, Hall (1990) diferencira esencijalističku i konstrukcionističku perspektivu kulturalnog identiteta. Prema njemu, identitet nije fiksiran, singularan i ukorijenjen u nepromjenjivoj jezgri, već fluidan proces neprestano podložan promjenama temeljenim na proživljenim iskustvima i zajedničkim kulturalnim kodovima, a da nas pritom spaja u jedan kolektiv. Ovo je esencija, identitet, kojeg dijaspora mora pronaći, doživjeti i izraziti kroz kinematografsku reprezentaciju. Druga perspektiva sugerira da je kulturalni identitet ono što postajemo; to je kontinuirani proces postajanja i postojanja. Dio je i prošlosti i budućnosti. Kako navodi, kulturalni identiteti imaju vlastite prošlosti, predmet su neprestane igre povijesti, kulture i moći. Ova strana nudi uvid u proživljeno iskustvo koloniziranih naroda, naroda koji su uvijek bili inferiorni i definirani u

odnosu na dominantne sile. Slika je konstruirana na temelju odnosa moći i znanja, odnosno, kolonizatori su subjekti konstrukcije „velike“ povijesti, dok „male“ povijesti ostaju nezabilježena. (Hall, 1990, 223-226)

Iskustvo

Prema Barkeru (2004), na koncept iskustva može se gledati iz dvije perspektive. Prva zauzima praktičan stav odnosno drži da je iskustvo ključno za razumijevanje kulture. Prema tome, kultura može biti shvaćena jedino kroz proživljeno iskustvo ispunjeno značenjima. Druga perspektiva gleda na iskustvo kao na lingvistički način: iskustvo se ne može doživjeti ni razumjeti bez znanja jezika. Iz toga možemo zaključiti da iskustvo nije zasebna, konkretna kategorija, već postoji unutar kategorija diskursa i jezika. Tako, primjerice, Raymond Williams smatra da se kultura može razumjeti jedino kao distinktivan način života koji podrazumijeva proživljeno iskustvo, pa je tako svrha kulturne analize da se istraži i analizira dokumentirana kultura određenog vremena i mjesta kako bi se rekonstruiralo iskustvo i struktura osjećaja karakteristična za određenu kulturu. Za primjer strukture osjećaja imamo feminizam čiji je fokus na proživljenom iskustvu žena. Međutim, ovdje se također pojavljuje konstrukcionistička teorija koja smatra da je iskustvo diskurzivni konstrukt. Prema tome, feminizam stvara „žensko iskustvo“ kroz jezik, a ne kroz potragu za značenjem odnosno iskustvom što znači biti žena. Iz toga možemo zaključiti da se iskustvu ne može pristupiti izvan načina na koji se o njemu govori, te ono ni ne postoji van tih granica. Autor tako zaključuje da je iskustvo konstruirano kroz diskurs jer samo kroz taj kanal komunikacije možemo shvatiti iskustvo i njegovo značenje, te ono što zapravo na kraju imamo su diskursi o iskustvu. Tako se i refleksivnost može shvatiti, pa biti refleksivan u suštini znači sudjelovati u nizu diskursa i odnosa tijekom konstrukcije novih diskursa o već doživljenima. (Barker, 2004, 65-66)

Je li moguće u potpunosti razumjeti tuđu kulturu? Doživjeti je onakvom kakva ona zaista jest, shvatiti je? Roland Barthes (1989) toj problematici pristupa na semiotički način, odnosno smatra da je kultura „carstvo znakova“. Polazeći od njegova teoretiziranja o imaginativnom, razumijevanju prethodi emotivni doživljaj te je nesigurno je li uopće moguće razumjeti tuđu kulturu. Tako mu je glavni predmet istraživanja funkcija znakova u japanskoj kulturi u binarnosti sa zapadom. Prema njemu, sustav značenja u Japanu nije fiksna, već otvoren za više interpretacija, za što je dobar primjer slojevitost japanskog pisma, posebice *kanji* i *hiragana*, čiji znakovi imaju više značenja koja ovise o kontekstu. Usporedno s time, američki sistem pisanja baziran je na transparentnosti te ima fiksna značenja. Ostale teme koje Barthes pokriva su urbana organizacija prostora, rituali konzumiranja hrane te zen budizam – svaka od njih igra

veliku ulogu u konstrukciji iskustva japanske kulture iz perspektive stranca odnosno posjetitelja.

O Japanu

Zemlja Izlazećeg Sunca – suvremeni univerzalni sinonim po kojemu je Japan poznat, a proizlazi upravo od samih Japanaca budući da su tom frazom objašnjavali susjednim zemljama odakle dolaze. Naše je područje nešto detaljnije bilo upoznato s tom egzotičnom zemljom kroz seriju „Marco Polo“ iz talijansko-američke produkcije 1982. godine. Ovdje saznajemo da je Japan otočna zemlja toliko snažna da ju ni moćni Ku-blaj-kan nije uspio pokoriti. Nadalje, u televizijskoj seriji iz 1980. godine Japan upoznajemo kroz perspektivu jednog Britanca, dok ga u filmu „Sretan Božić, gospodine Lawrence“ iz 1983. upoznajemo kroz dinamiku dvaju vojnika sa suprotstavljenih strana u Drugom svjetskom ratu. Tijekom istog desetljeća prošlog stoljeća, nailazimo na boom japanskih crtanih filmova i mange, posebice autora Hayaoa Miyazakija. Međutim, kako navodi povjesničarka i kustosica dr. sc. Tea Perinčić, prva osoba odgovorna za proširenje znanja o Japanu na našem području bio je akademik Vladimir Devide, dočaravši nam tu zemlju sljedećim riječima: „Jednom sam se, predveče, vozio vlakom uz zapadnu obalu otoka Honšu. Preko razglasa tiho je svirala glazba. Najednom je inženjer-vlakovođa na trenutak isključio glazbu i suzdržano, ali s osjećajem, uputio putnike da pogledaju kako se s desne strane vidi lijep zalaz Sunca u more. Sumnjam da bih to mogao doživjeti u nekoj drugoj od dvadesetpet zemalja koje sam vidio.“ (u Perinčić, 2024: 4)

Japan je smješten na arhipelagu od 6.852 otoka, od kojih su najveći otoci Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku i Okinawa, a od ukupne brojke samo ih je 430 nenaseljeno. Svaki je veliki otok podijeljen na administrativne jedinice poznate kao prefekture, ukupno ih je četrdeset i sedam, te je svaka od njih neslužbeno dodatno raspodijeljene na osam različitih regija koje imaju vlastita distinktivna obilježja. Najjužnija regija Kyushu-Okinawa geografski je obilježena aktivnim vulkanima, travnjacima i vrućim izvorima vode, a graniči s regijom Chugoku poznatom kao „Srednjom zemljom“ budući da kombinira bučne metropole i smirenost Sjevera. Slijedi regija Kansai/Kinki koja se smatra srcem japanske povijesti i kulture, a spaja tradiciju i suvremenost noćnog života. Južno prethodno spomenutih dviju regija nalazi se Shikoku područje na kojemu vrijeme kao da je stalo – povijesni gradovi i hramovi prikazuju kako je Japan nekada izgledao. Nadalje imamo Chubu regiju koja se prostire po planinskim i gorovitim prostorima, dom je modernim industrijama te graniči s najurbanijom regijom od svih, regijom Kanto, budući da su u njoj smješteni gradovi Tokyo i Yokohama. Nešto izoliranija

regija je Tohoku, a dom je svetim planinama, šumama i narodnim tradicijama. Posljednja regija je Hokkaido, poznata kao mjesto gdje se susreću led i vatra, te je ujedno i poznata po svojim skijalištima. (Grupa autora, 2019: 2-3)

O Hrvatskoj

Hrvatska, smještena na jugoistoku Europe, obuhvaća Panonsku nizinu, Dinaride i Sredozemlje.¹ Prema Radoslavu Katičiću (2010.), hrvatska se kultura treba proučavati iz tri velika tradicijska kruga. Najvažniji je jadranski krug specifičan za mediteransko područje, drugi po važnosti je srednjoeuropski (podalpski i podunavski) krug te je na trećem mjestu balkansko-anatolijski istočnjački. Potonji nikada nije bio dominantan u hrvatskoj kulturi, no ipak su neodvojivi jedno od drugog. (Katičić, 2010, 4) Međutim, razlikujemo još jednu podjelu europskih kultura – prema razvijenosti. Prva se skupina neprestano razvijala kroz sva povijesna razdoblja, a obuhvaća kulture poput engleske, talijanske, francuske, itd. Druga skupina obuhvaća prostore naroda koje su zahvatila osmanlijska osvajanja, zbog čega im je proces razvoja bio prekinut. To su kulture poput grčke, bugarske, rumunjske, itd. Kako je hrvatska kultura prošla sva razdoblja europske kulture, od kasne antike do početka Srednjega vijeka, pa do trenutne faze postmodernizma, možemo je svrstati u prvu spomenutu skupinu tipa razvoja europskih zemalja. (Katičić, 2010, 5)

Formulacija hrvatsko-japanskih odnosa

Hrvatska i Japan uspostavili su diplomatske odnose u ožujku 1993. godine. Dosad su sklopljeni prijateljski odnosi između gradova Zagreba i Kyota, Rijeke i Kawasaki te Pule i Hekinana. Isti igraju značajnu ulogu u razvitku kulturne suradnje između Hrvatske i Japana. Japanski turisti svake godine posjećuju Hrvatsku u velikom broju, a s gospodarske strane jačaju poslovne veze kroz maloprodajne i veleprodajne odnose, zapošljavanje hrvatskih kapetana na japanskim brodovima, uvoz tune te se radi na razvitku istraživačkih centara i raznih tehnologija. (Matić, 2016, 23)

Od strane japanske vlade inicirana je potpora za brojne kulturne projekte u svrhu širenja kulturnih aktivnosti, visokog obrazovanja i zaštite hrvatske kulturne baštine. Tako je japanska vlada u razdoblju od 1997. do 2005. godine sufinancirala 11 programa kulturnih projekata.

¹ Hrvatska. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/26390> [Posljednji pristup: rujun 2024.]

Tijekom 2004. i 2005. godine osigurana je pomoć za obnovu hrvatskih kulturnih institucija pomoću donacija. (Matić, 2016, 23)

1972. godine potpisan je Promemorij o uspostavi prijateljske suradnje između grada Zagreba i grada Kyota te je odnos oficiran 1981. godine Svečanom izjavom o uspostavi prijateljske suradnje. Time je potvrđena izgradnja međusobnog povjerenja i prijateljstva na temelju upoznavanja međusobnih sličnosti i različitosti kako bi zajednički ostvarili plemenite ciljeve i doprinijeli temeljnim vrijednostima. Gradonačelnik Kyota posjetio je Zagreb 2011. godine povodom 30. obljetnice sklopljenog prijateljstva. Gradovi Pula i Hekinana sklopili su prijateljske odnose 5. travnja 2007. godine, na 59. rođendan grada Hekinana. Ideja o kulturnoj suradnji proizašla je iz participacije Hrvatske na izložbi „Expo 2005“ u Japanu. Uspostavom ovog odnosa, 2013. godine pulskim je učenicima omogućena kulturna razmjena te je na jesen 2015. godine pokrenut studij japanskog jezika i kulture u sklopu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. (Matić, 2016, 24)

Sporazum od prijateljskoj suradnji između Grada Rijeke i Grada Kawasakija potpisan je 23. lipnja 1977. godine. Zanimljivost koja prati ovo prijateljstvo jest da je prijevod japanske riječi „Kawa“ (prvi dio imena grada) zapravo „rijeka“. Kao znak prijateljstva, Grad Rijeka je dobio na poklon figure dječaka i djevojčice s pticom, koje su otad smještene na fontani na Jelačićevom trgu. Matić (2016, 23-24) daje primjere ostvarene kulturne suradnje između Rijeke i Kawasakija:

- Obilježavanje 20. obljetnice prijateljstva između Kawasakija i Rijeke 1997. godine i objava „Antologija japanske suvremene novele“ na hrvatskom jeziku prevoditeljice Mirne Endrighetti-Potkovic.
- Promocija zajedničkog projekta 1998. godine – prijevod na japanski knjige „Primorske bajke i pripovijetke“ autora Ogurlića i Miškovića.
- 1999. godine na proslavu Dana sv. Vida sudjeluje grupa bubnjara i plesača iz Kawasakija te 2000. i 2001. godine na Riječkom karnevalu sudjeluje japanska grupa.
- Dani japanske kulture u Rijeci od 23. do 27. veljače 2001.; u razdoblju od 23. srpnja do 4. kolovoza u Kawasakiju je boravila skupina nastavnika i učenika u sklopu projekta „Kultura komunikacije – komunikacija kulturom“.
- 2013. godine izgradnja prvog japanskog vrta u Hrvatskoj, ispred Osnovne škole Vežica.

Povodom 47. obljetnice prijateljstva između Grada Rijeke i Grada Kawasaki te povodom obilježavanja 30 godina postojanja PlayStationa, najveće japanske firme elektronikom, u razdoblju od 15.05.2024. do 01.07.2024., provoden je bogati program „Japan u Rijeci 2024.“² Organiziran i provoden od strane riječkog tehnološkog muzeja Peek & Poke, program je započet u utorak 07.05. postavljanjem dvadeset plakata po Korzu. Na njima su prikazane scene poput posjeta japanske delegacije riječkom Torpedu 1930-ih, parkiran brod Shin Sakura Maru u riječkoj luci 1976. godine te brojne druge. Dan kasnije, umjetnik Yusei Sagawa započeo je izradu murala „Japan u Rijeci“ u Ulici Ivana Gotovca.³ Kako navodi Novi list⁴, simbol prijateljstva između dva grada, realiziran je na zgradi HEP-a u veličini od dvadeset i pet metara visine i jedanaest metara širine. Umjetniku je trebalo nešto manje od osam dana da prikaže gradove kao konture na dvjema različitim rukama koje simboliziraju nove generacije i budućnost. Nadalje, 15.05. otvorene su dvije šestotjedne izložbe, jedna posvećena japanskim *oldtimerima*, a druga spomenutoj obljetnici PlayStationa u sklopu koje su se provodili turniri u igrama, poput turnira u *trading card* igri YuGiOh. Također su se provodile brojne, pretežito gastronomske radionice, koncerti i predavanja posvećena temama o Japanu. Prominentan koncert „Elis po japonski“ održao se 07.06. na lokaciji Palazzo Modello, u sklopu kojeg su umjetnice Elis Lovrić i Utako Toyama izvele svoj zajednički i jedinstven album. Najdugotrajniji event ovog programa je izložba „Moj japan“ otvorena 17. svibnja. u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskoj primorja, a otvorena će biti do kraja rujna tekuće godine.⁵ Na izložbi su objedinjene priče o kulturnom iskustvu hrvatskih građana i građanki koji su boravili u Japanu te brojni suveniri koje Muzej ima u svom repozitoriju i koje je posudio od strane istih sudionika. U nastavku, slika 1 prikazuje primjer predmeta izloženog na Izložbi, a kojeg je gosp. Božidar Pasarić donio sa sobom prilikom jednog od svojih putovanja u Japan u sklopu hrvatske delegacije 1970-ih.

² Japan u Rijeci. (2024) *Visit Rijeka*. URL: <https://visitrijeka.hr/event/japan-u-rijeci/> [Posjećeno: lipanj 2024.]

³ Japan u Rijeci. URL: <https://www.japanurijeci.com/> FPosjećeno: lipanj 2024.]

⁴ Botica, V. (2024) Mural koji spaja dva grada dovršen je i postaje jedan od simbola Rijeke. Novi list: Rijeka. URL: <https://www.novolist.hr/rijeka-regija/rijeka/mural-koji-spaja-dva-grada-dovrsen-je-i-postaje-jedan-od-simbola-rijeka/> FPosjećeno: lipanj 2024.]

⁵ Japan u Rijeci. URL: <https://www.japanurijeci.com/> FPosjećeno: lipanj 2024.]

Slika 1 – Poklon japanske delegacije gosp. Božidaru Pasariću nakon njegova posjeta Kawasaki 1970-ih (Izložba „Moj Japan“)

Nadalje, za drugi primjer recentnije hrvatsko-japanske kulturne suradnje odabrane su Barokne večeri u Varaždinu iz 2018. godine. To je jedinstven i svojevrsan glazbeni festival koji spaja glazbu, tradiciju i kulturu u jedno. Održava se neprekidno svaku jesen od 1971. godine zahvaljujući ideji profesora Marijana Zuberu tijekom proslave 140. obljetnice djelovanja Glazbene škole Varaždin, a vodeću ulogu kod daljnjeg razvitka i realizacije programa imao je i muzikolog Lovre Županović. Tako je Varaždin već 52 godine domaćin i mjesto susreta domaćih i stranih baroknih izvođača. Izvodi se komorna glazba, ansambl skladbe, oratoriji, opere i solističke točke. Na ovaj način ne obogaćuje se samo varaždinski glazbeni repertoar, već i kulturno-umjetnička scena grada i čitavog hrvatskog sjeverozapada. Tijekom prve tri godine provođenja, Barokne su večeri trajale samo tri dana. Danas se, međutim, festival provodi tijekom dvotjednog razdoblja kroz tridesetak koncerata koje realizira više stotina baroknih glazbenika kroz izvedbe brojnih skladatelja, najčešće Johanna Sebastiana Bacha. Također se organiziraju popratni programi poput izložbe cvijeća, promocija knjiga i gastronomskih evenata te se dodjeljuje nagrada „Ivan Lukačić“ uvedena 1985. godine, prema kriterijima autentičnosti. Uz prethodno spomenute začetnike festivala, značajne su uloge u razvoju i provođenju imali i skladatelj Vladimir Kranjčević, pijanisti Ladislav Šaban i Jurica Murai, pjevačka pedagoginja Ankica Opolski, umjetnice i solo pjevačice Ruža Pospis Baldani i Nada Puttar, violinist Josip Klima te brojni drugi Varaždinci. Nadalje, neke od poznatih osoba koje su svojim nastupima

obogatile festivalski program bili su Lovro pl. Matačić, Milan Horvat, Dunja Vejzović, Anđelko Klobučar i brojni drugi, dok su značajni hrvatski ansambl sljedeći: Akademski zbor „Ivan Goran Kovačić“, Varaždinski barokni ansambl, Varaždinski komorni orkestar, Simfonijski orkestar HRT-a, Zagrebačka filharmonija, Zagrebački solisti te Zbor HRT-a. (Tot, 2018: 4-8) Godine 2018., kada su se održavale 48. po redu Barokne večeri i obilježavala se 25. obljetnica hrvatsko-japanskih diplomatskih odnosa, zemlja-partner bio je Japan. Iste godine, na dan 19. travnja, u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Tokiju održana je press konferencija tijekom koje su japanskim medijima i reprezentativcima kulturnih institucija bile predstavljene Varaždinske barokne večeri. Program je bio predstavljen od strane hrvatskog veleposlanika Dražena Hrastića, zatim varaždinskog gradonačelnika Ivana Čehoka te je vodeću riječ imao Raymond Rojnik, ravnatelj Koncertnog ureda Varaždin. ⁶ Kasnije je suradnja Japana i Hrvatske u japanskim novinama „Asahi Shimbun“ predstavljena kroz haiku varaždinskog autora profesora Mirka Varge:

Music festival
Varazdin Baroque Evening –
Japanese partner ⁷

Razgovor o Japanu

Za potrebe ovoga rada, intervjuirano je ukupno četiri skupine ljudi. Ovo će se poglavlje baviti proživljenim iskustvom osoba hrvatskog podrijetla koji su živjeli u Japanu, koji trenutno žive u Japanu ili su posjetili Japan.

Život u Japanu

Sugovornik S. G. oduvijek je imao interes na Istočnu Aziju, najviše Japan. Paralelno ijekom redovnog studiranja upisao je japanologiju u sklopu Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dvije je godine za redom obavljao praksu u Japanu, za što vjeruje da mu je prethodno stečeno znanje o japanskoj povijesti, književnosti i jeziku uvelike koristilo. Sada živi u Japanu već desetu godinu, trenutno u Tokiju, te radi u netradicionalnoj firmi jer se u takvima, objašnjava, ne očekuje od djelatnika da rade 10-12 sati dnevno. Slobodno vrijeme provodi baveći se sportom, igrajući

⁶ Japan je zemlja-partner 48. Varaždinskih baroknih večeri. (2018) Republika Hrvatska, *Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Japanu*. URL: <https://mvep.gov.hr/vijesti-82847-127935/japan-je-zemlja-partner-48-varazdinskih-baroknih-veceri/175097> [Posjećeno: lipanj 2024.]

⁷ Varga najavio 48. Varaždinske barokne večeri haikom u – Japanu. (2018) *Varaždinske vijesti*. URL: <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/varga-najavio-48-varazdinske-barokne-veceri-haikom-u-japanu-26141> [Posjećeno: lipanj 2024.]

igrice, snimajući YouTube videozapise i vozeći aute. Na pitanje kako ga je lokalna zajednica prihvatila, odgovara: „Osjećam se kao da su me prihvatili. Ovo je malo dublji odgovor. Rekao bih da puno njih očekuje od stranaca da će ostati ovdje kratko i otići. Kao da smo mi trenutni, a ne trajni. Rekao bih da je generalan stav takav.“ U trenutnom stanu živi šest godina sa suprugom, osjeća se kao da su oboje za tu zajednicu trajni. „Trenutno se osjećam kao dio zajednice jer mi čak i Japanci prilaze i pozivaju me negdje, pa se osjećam nekako da pripadaš. U prošlim mjestima gdje sam živio, bio je nekako pola-pola. To sve ovisi o znanju jezika: ako bolje govoriš japanski, bolje si prihvaćen. Ovisi i o atmosferi mjesta gdje živiš.“ Rijetko kad je doživio negativan tretman na temelju toga da je stranac. „Nekad stanodavci ne žele iznajmljivati strancima, to mi se desilo jednom. Ima mjesta gdje ne žele baš strance, ali tamo ne odlazim. (...) Jesam li se ikad prilagodio?“ Navodi kako je dosta stvari je različito: odnosi prema drugima, prema svojim. „Nisu toliko socijalni kao mi, sve se mora najaviti oko mjesec dana unaprijed, čak i s prijateljima.“ Najveći mu je šok bio to što nema spontanosti. Sve je ostalo očekivano. Čak ni prijatelji koje je stekao nisu spontani. „Teško je općenito steći japanske prijatelje, pogotovo ako ne znaš dobro japanski jer ne znaju baš engleski, ali kod boljeg poznavanja japanskog postaju otvoreniji. Jezik, vožnja na drugoj strani ceste – sve tehničke naravi – je očekivano, a socijalne promjene su ipak malo neočekivane.“ Drugi šok mu je bio kako Japanci malo rade. Prema njegovim opažanjima: „Na poslu su oko deset sati, ali ne rade ništa. Miču mišem po monitoru i tako provode vrijeme pet sati po danu, dovrše posao u tri sata, pa ostalih tri sata miču mišem. Ne rade. Jednostavno. Ta količina posla kojeg imaju, može se odraditi u dva sata, a ostaju na poslu zato što se to očekuje od njih. Ostaju na poslu zato što je šef na poslu i onda se moraju dokazati šefu, moraju se dokazati ostalima jer je nepristojno otići prije drugih. Najbolji će ostati zadnji uvijek. Ali ne proizvode baš previše, i to me šokiralo. Uvijek se priča kako su radišni, kako sjede pred računalom, kako nemaju slobodnog vremena. I to je istina, ali ne rade. Oni jednostavno provode vrijeme na poslu.“ Nadalje, navodi kako je ljut i ogorčen s pasivnošću japanske vlade jer je tijekom godina primijetio šprancu tradicionalnog rješenja – zabrane. Za primjer daje micanje svih kanti za smeće s javnih površina nakon što je kult Aum Shinrikyo 1995. napao javnost pomoću sarina, zatim spominje izgradnju visokog zida kraj trgovine iza koje se nalazi slikovit pogled na planinu Fuji zbog žalbi lokalnih ljudi da se tamo okuplja previše turista te ukidanje zvučnog signala sa svih raskrižja u Tokiju koji je slijepim osobama pomagao u sigurnom kretanju gradom zbog zaprimljenih žalbi da zvuk nekima smeta. Nisu ponudili alternativu. Objašnjava: „Čini mi se da onaj kome smeta nešto uvijek ima veća prava od onog koji želi nešto.“ Glavnu razliku koju je primijetio između hrvatskog i japanskog naroda je ta da Hrvati zauzimaju više direktan pristup i često gledaju da nešto bude u vlastitu korist,

dok su Japanci kolektivistički nastrojeni. „Naravno, generaliziram. Hrvati su više socijalni, više piju kavu. (...) [Japanci] maju nekakav nepisani kod čitanja atmosfere kad se s njima priča. Ne očekuju od stranaca da to znaju. Oni kažu nešto i onda očekuju, pogotovo od Japanaca, da shvate što žele reć'. Tipa, odete kod nekoga na piće i on vas ponudi čajem. Nakon što popijete čaj, on pita hoćeš li kavu. To je znak da je to to. Imaju ta neka, po mom mišljenju glupa, nepisana socijalna pravila, nekakav socijalni jezik čitanja atmosfere, čitanja sobe. Hrvati su otvoreniji, više direktni.“ Nadalje, kada priča o prednostima života u Japanu naspram životu u Hrvatskoj, navodi kako mu je japanska hrana odlična, a javni prijevoz je nemjerljiv s hrvatskim. „Meni ne treba auto. Imam auto čisto iz zabave, ničeg drugog, a pogotovo u Tokiju. I zapravo često ni ne koristim auto jer je sporije. Brže je koristiti podzemnu, vlakove, Shinkansene. (...) Nema razloga imati auto.“ Na posljetku ovaj dio razgovora svodi na četiri riječi: „Sve teče kako treba.“ Objašnjava: „Ako trebate nekakvu potvrdu, sve se brzo dobi. Sve se da riješiti dosta brzo. Sve teče dosta fluidno. Sjećam se kad sam radio osobnu u Hrvatskoj, čekao sam gotovo cijeli dan. (...) Ljudi u javnim uredima u Japanu dosta pomažu. Recimo imao sam kolegu koji se preselio natrag u Hrvatsku, on mi je dao punomoć da mu riješim nekakva porezna pitanja. Iz početka ljudi nisu znali što treba napraviti, ali kroz dva sata mi smo sve riješili. Apsolutno sve. Zato što su se raspitivali i pomažu ti dosta.“ Međutim, jedan nedostatak življenja u Japanu kojeg ističe je sljedeći: „Dosta teško stvaranje prijateljstva. Većina nedostataka je sociološke naravni. Treba im dosta da se „zagriju“ za vas, da vas prihvate malo bolje. Striktni su jako i, ako ne znaju rješenje, čak i ako rješenje postoji, oni će reć' da nema rješenja. Često mi se desi da, navikneš se brzo za to, oni znaju reć' „to ne postoji, to se ne radi“. A ja već znam da rješenje postoji. Onda treba biti ustrajan, pa se riješi.“ (...) Razgovor zaključuje riječima: „Japan je odličan, ne bih se žalio da moram provesti ostatak života ovdje, ali vratio bih se u Hrvatsku. Treba biti otvoren za promjene, treba loviti drugačiji život i nešto bolje, da ne stagniramo. (...) Dok mi ide lijepo ovdje, ostat ću ovdje. Kad vidim da mi treba promjena, vratit ću se.“

Sugovornica M.M. živi u Tokiju pet godina. Na pitanje o kulturnim šokovima kod preseljenja odgovara kako su oni bili minimalni jer je već otprije bila upoznata s japanskom kulturom, te joj se kulturno iskustvo kompletno promijenilo stjecanjem kolega i prijatelja japanskog podrijetla. Ističe da ju je oduševilo saznanje da su Japanci, citiram, „simpatični i blagi“, uz napomenu da je primijetila da se nju nešto bolje tretira u usporedbi s njenom prijateljicom koja je također iz Hrvatske. Objašnjava: „Prva stvar je, ja sam bijelac. Oni dosta poštuju bijelce. Mislim da moji kolege koji su druge rase drukčije malo to doživljavaju zato što, ne bih rekla da je je rasizam, ali blaga vrsta rasizma postoji ovdje. Ako ste bijelac, ako ste *blond* pogotovo,

onda vam više-manje sve prolazi. To je u biti grozno, no osjećate se malo više *special*. Osjećate se kao princeza.“ Nadalje, na pitanje o kulturnim šokovima ističe razliku u posjedovanju automobila. „U Japanu ne možete posjedovati auto ako nemate prije toga osigurano parkirno mjesto, što je za mene kao arhitekticu i *urban planner*a bio šok zato što je kod nas [u Hrvatskoj] nebitno. Možeš imati pet auta. [U Japanu] Mora se platiti parkirno mjesto prije nego se kupi auto, mora se ići na policiju. Ima jako puno procedura za tako neke nama jednostavne stvari. Njihov javni prijevoz je fenomenalan. Prvih godinu dana nisam imala auto, no kasnije sam ga uzela iz privatnih razloga. (...) Ako živite u Tokiju ili blizu Tokija, vjerojatno ne budete imali auto.“ Što se tiče prihvaćanja od strane lokalne zajednice, navodi kako je super prihvaćena u zgradi u kojoj živi, a sa susjedstvom nije previše upoznata jer puno radi, a vikendom nije u Tokiju. Za životnu atmosferu ističe kako je u potpunosti drugačija jer je poslovni stav drugačiji nego u Hrvatskoj. „U Japanu, pogotovo u korporacijama, drugačiji je rad. Postoje ocjenjivanja, tri puta godišnje se svakog djelatnika individualno ocjenjuje i zadaju mu se specifični ciljevi. Definitivno se radi više, ali ste dobro plaćeni. To se pogotovo osjeti ako ste dobar radnik. U Japanu je probni rad tri godine, a Hrvatskoj tri, šest ili devet mjeseci. *Kaishain* i *seishain*. Stalni djelatnik radi do kraja života u korporacijama – kad jednom uđete u firmu, tamo ste do smrti ili dok ne date otkaz, ali prve tri godine se treba baš dokazati. (...) Tjednom je jako radno, a vikendi su obiteljski.“ Nadalje, na pitanje o prednostima života u Japanu ističe kako je tamo mladoj osobi lakše kupiti stan ili kuću nego u Hrvatskoj, dok za jedini nedostatak govori kako je manjak spontanosti i masovnost prostora – da se nađe s prijateljima potrebno joj je sat vremena ili više. Ono što joj se dopada, a ujedno i svrstava pod najveću razliku između hrvatske i japanske kulture koju je zamijetila, je da Japanci jako vjeruju svojoj vladi jer jako brine o svojim stanovnicima. „Ne kažem da je politika ovdje savršena, no pogotovo tijekom COVID-a se vidjelo koliko se brinu. (...) Oni vjeruju da vlada radi u njihovu korist, a ne suprotno.“ Također spominje kako je primijetila da su svi u javnosti na mobitelima. „Svi bulje u mobitele. Sve je gotovo robotizirano. To sam primijetila, malo su kao zombiji. Pričala sam s kolegama o tome, prije su ljudi samo čekali u redovima i ulazili u vlakove, a sada su svi usporeniji jer su doslovno svi na mobitelima. To je jako velik problem općenito i ima puno znakova koji upozoravaju ljude da ne bulje u mobitele.“ Sugovornica također ističe kako se trudi usvojiti drugačiji pogled na svijet otkako živi u Japanu, uz obrazloženje:

„Ne smijete se živcirati i emocionalno vezati za stvari na koje ne možete osobno utjecati. Na primjer, imala sam jednu situaciju u kojoj je jedna bliska osoba, koja je Japanka, dobila rak i ona je bila jako, jako pozitivna. Pitala sam ju kako je moguće. Ona je rekla: „Gle, rodila sam djecu, oni su sad odrasli. Ja sam sad

napokon u penziji, želim sad živjeti. Sad je samo na meni da odabere terapiju koja će mi odgovarati, mogu se više kretati, zdravo hraniti. To su one stvari koje ja mogu napraviti da meni bude bolje i da ostvarim ono što želim.“ Ja sam onda ostala zapanjena. Mi smo više naučeni kao: „Joj, teško je, pada vani kiša – grozno. Smočila se cipela – katastrofa.“ Ovdje je više kao: „Smočila mi se cipela, otići ću doma i presvući se. To je ono što ja mogu napraviti da meni bude bolje.“ Takav mentalitet je ono što zadnje dvije godine pokušavam usvojiti.“

Razgovor zaključuje riječima: „Da budemo iskreni, ne bih htjela živjeti ponovno u Hrvatskoj. Jedna stvar zašto sam se odselila je što je kultura u Hrvatskoj postajala sve gora i gora. Vlada je jednako grozna cijelo vrijeme. Zadnjih desetak godina što sam više politički aktivna, ajmo to tako reći, nema neke promjene. Što više radite, to vas manje cijene. (...) [U Japanu] Ako radite, budu vas poštivali za to što radite i budete nagrađeni.“

Sugovornik V. B. u Japanu živi deset godina, radi na skijalištu te zbog toga naizmjenično pola godine provodi u Japanu, a drugu polovicu u Hrvatskoj. Prije preseljenja je bio upoznat s japanskom kulturom jer ga je oduvijek zanimala, no ipak je imao strahova oko preseljenja. Bojao se da će sve biti skupo i da se neće priviknuti na japansku kuhinju, no sve je dobro prošlo u početku. Prilagodba mu je bila minimalna jer je prije preseljenja živio u Ujedinjenom Kraljevstvu, Kanadi i na nekoliko europskih lokacija, pa je znao kako se nositi s promjenama. Na pitanje o kulturnim šokovima ističe kako ga je iznenadila organizacija zemlje i, najviše, kako je sve čisto unatoč tome što nema kanti za smeće ni smetlara. U selu u kojem živi stanovnici se međusobno dogovaraju i izmjenjuju oko čišćenja javnih površina. Ističe i kako je zemlja sigurna za živjeti, za što daje primjer da ne zaključava auto preko noći. Kulturne razlike koje zamjećuje su homogenost stanovništva te kolektivitet i manjak individualnosti jer ne žele odudarati od mase. Također priča: „Svako selo ima muzej i kulturni centar. Održavaju se priredbe i festivali, država puno ulaže u to. Definitivno drže do svoje tradicije.“ Na pitanje o pozitivnim i negativnim stranama života u Japanu navodi kako, u njegovim očima, postoji jedan jedini nedostatak – nemogućnost kupnje kvalitetnog sira. „Ima puno razlika, no to su sve praktične stvari koje se lako nauče.“ Životnu atmosferu opisuje kao dualnu. S jedne strane je opuštena u određenim gradovima, dok s druge nije dobra zbog, primjerice, vršnjačkog nasilja, lošeg tretmana učenika u školama od strane učitelja te zahtijevanje tradicionalnih firmi da djelatnici ostaju raditi prekovremeno. Navodi kako se, prema njegovim zapažanjima, u Japanu zapravo ne radi puno. Kao primjer objašnjava da su mu nedavno došli instalirati Internet u kuću. Posao za dvije do tri osobe došlo je obaviti deset djelatnika, od kojih je većina samo sjedila pored dvojice koji su radili. Nakon radnog vremena često se ide na piće s kolegama s posla, što

je zapravo kontradiktorno vjerovanju da je japanski narod antisocijalan. Kako navodi, često se ide na organizirana poslovna druženja, na zajedničko planinarenje, izlete i sl. „Što se toga tiče, jedina pozitivna stvar u Japanu je da, kad se napijete, sve se oprašta. Možete reći šefu šta god želite, svakome reći istinu. Sve se oprašta. Kad se dođe na posao, to se zaboravi jer ste se napili.“ Razgovor završava riječima: „Volim Hrvatsku, volim provoditi vrijeme tamo. (...) Ali ne mogu živjeti na jednom mjestu. Ako sam duže od šest mjeseci na jednom mjestu, tabani me svrbe. Ja se osjećam kao kod kuće gdje god mi je lijepo. Čim je lijepo, čim su ljudi fini prema meni, ja sam kod kuće. Ne osjećam se kao stranac.“

Sugovornica K. B. preselila se u Japan zbog njene dugogodišnje želje za upoznavanjem japanske kulture. Živjela je tamo tri godine. Na pitanje o tome kako se prilagodila, odgovara da je prilagodba bila lagana uz objašnjenje: „Japan je jako prilagođen običnom čovjeku.“ Kada se natrag preselila u Hrvatsku, navodi kako je doživjela obrnuti kulturni šok – u Japanu joj je sve bilo smisljeno i lagano, a kada se vratila kući, nije mogla vjerovati kako smo, citiram, „nazadni“. Trebalo joj je otprilike tri mjeseca da se ponovno navikne na život u Hrvatskoj. „Nemamo strpljenja. Čekanje u redu u dućanu, ulazak u lift ili autobus – kod nas je kaos jer čovjek ne poštuje čovjeka, ne samo u Hrvatskoj nego i u ostatku Europe. Nedostaje discipline. U Japanu se poštuje tišina u javnome prijevozu.“ Živjela je u periferiji grada gdje nema puno stranaca, no unatoč tome se osjećala kao član zajednice. „Nikada u Japanu nisam osjetila da sam stranac.“ Proputovala je cijelu zemlju, često uz udrugu umirovljenika koja ih je prihvatila (živjela je s ekipom ljudi iz cijeloga svijeta). Prije preseljenja nije imala nikakav strah o životu u drugačijoj kulturi: „Nisam imala apsolutno nikakav strah, a očekivanja su me nadmašila. U to sam vrijeme puno gledala anime i ugodno sam se iznenadila kad sam shvatila da je Japan zapravo jedan veliki anime.“ Za životnu atmosferu u Japanu, u usporedbi s hrvatskom, objašnjava: „Jednostavno je drugačija. Japanci žive načinom života koji se ne može usporediti s ostalim kulturama, jako su disciplinarni i pune rade.“ Na pitanje o kulturnim razlikama, navodi kako su obje kulture bogate, no ono po čemu se nekako najviše razlikuju je činjenica da je japanska kultura starija od hrvatske te po utjecajima okolnih zemalja kroz povijest. Prednosti života u Japanu, po njenom mišljenju, su laka dostupnost svih sadržaja, velik izbor mjesta i načina provođenja slobodnog vremena, hrana na svakom koraku te besprijekorna organizacija javnog prijevoza. Jedini nedostatak kojeg navodi je to što se u Japanu puno radi. „Prosječan Japanac nema toliko vremena putovati koliko sam ja imala mogućnost.“ Nadalje, ono što je naučila kroz život u Japanu i što se trudi implementirati na svakodnevnoj bazi su neki pristupi učenja djece u školi za koje smatra da su korisni (po profesiji je učiteljica i proučavala je japanski školski kurikulum), te cijeni strpljenje i skromnost. „To je narod koji živi pola-pola. Visoka tehnologija

s jedne strane, ali u stvari vrlo skroman način s života s druge strane.“ Razgovor završava objašnjenjem kako bi se vratila živjeti u Japanu: „Ove sekunde, da mogu. Da imam čarobni štapić, odmah bih se vratila. Tamo se osjećam kao da sam kod kuće. Naravno, to osjećam i ovdje u Hrvatskoj, ali drago mi je da je i tamo tako.“

Sugovornica L. M. živjela je u Japanu šest mjeseci u gradu Kobe. Prije preseljenja je bila upoznata s japanskom kulturom jer studira srodni studij. Imala je visoka očekivanja da će vježbati svoje komunikacijske vještine, no nakon dva mjeseca življenja u Japanu, dobila je dojam da nitko ne želi pričati s njom na japanskom, pa se počela koristiti kombinacijom engleskog i japanskog jezika. Jako su joj se sviđele trgovine koje rade bez zatvaranja, a nedostatak kanti za smeće u javnom prostoru i raznovrsnost noćnog života su je jako iznenadili. Kulturna razlika koju izdvaja je sljedeća: „Mi smo jako ležerni i uvijek imamo vremena za sve, a oni su jako formalni i nikad nemaju vremena za ništa. Svaka minuta tamo je iskorištena, barem je to moj dojam.“ Životnu atmosferu opisuje na sljedeći način: „I oni i mi smo užurbani. Rekla bih da oni imaju svrhu za svaki dan, a mi ovdje idemo iz dana u dan. Stekla sam dojam da oni nastoje učiniti svoj dan čim boljim mogu.“

Posjet Japanu

Sugovornica M. M. posjetila je Japan na dvotjednom putovanju u srpnju 2024. godine. Navodi kako je, s obzirom na to da je veliki gurman, glavni joj povod za putovanjem bila japanska gastronomija. Iako je otprije znala ponešto o japanskoj kulturi, dodatno je sve istražila prije puta. Na pitanje o kulturnim šokovima odgovara kako ju je iznenadilo da oni ne sjede „na kavi“ satima, nego samo nekoliko minuta, te spominje kako ju se dojmila ljubaznost ljudi, kako brinu da ne budu nametljivi, da ne smetaju drugima. Razlika u kulturama koju izdvaja je promocija proizvoda – u Japanu je sve u stvarnosti onako kako se reklamira, dok u Hrvatskoj to nije uvijek slučaj. Nadalje priča kako joj nije bilo teško prilagoditi se na etiketu ponašanja jer ju je unaprijed proučila, a za atmosferu prostora navodi da varira od grada do grada. „Na primjer, u Tokiju je ogromna masa ljudi i imala sam osjećaj da svi stalno nekuda zure, dok je u Kyotu puno opuštenija atmosfera slična polaganoj hrvatskoj.“

Sugovornica I. E. je posjetila Tokyo i Kyoto na dvotjednom putovanju 2015. godine. Prije dolaska, bila je upoznata s japanskom kulturom, posebice s japanskim plesom jer se njime profesionalno bavi. Nije se našla u situaciji gdje bi se trebala prilagoditi ili uklopiti s okolinom, te navodi kako se od strane lokalne zajednice osjećala prihvaćeno, iako je bila tamo samo u kratkom razdoblju. Na pitanje o uočenim kulturnim razlikama odgovara da je primijetila da je način komunikacije drugačiji, da nema spontanosti među ljudima i da se uglavnom drži do

formalnosti. Međutim, ističe da je primijetila sličnost između Hrvatske i Japana po pitanju važnosti obitelji i po gostoprimstvu. Objašnjava: „Kad se u Hrvatskoj dođe u posjetu, iznose se kristalne čaše ili setovi koji se inače ne koriste. Tamo kad sam bila ugošćena od strane dvoje profesora na cijeli jedan dan, onda su stvarno bili vrlo gostoljubivi, čak i previše malo. Previše u smislu da mi je već bilo neugodno malo. Izveli su nas na večeru i sve platili.“ Iznenadilo ju je kako dokumentarni filmovi i mediji, citiram, „daju drugačiju sliku koja nema veze s realnošću“. Primjer daje sljedeći: „Kad sam tražila snimke japanskog plesa čisto da imam za kućnu arhivu, onda sam vidjela da oni još to prodaju na kasetama. To mi je bilo najsmješnije, nisam to vidjela već valjda dvadeset godina. (...) Tako da, kad sam došla tamo, onda sam vidjela više stvari, više slojeva, a ne samo ono što se prezentira.“ Na pitanje o tome kakva joj se životna atmosfera činila u odnosu s hrvatskom, priča kako je to neusporedivo: „Njihovi gradovi mi djeluju kao spavaonice gdje ljudi zapravo rade i doma dođu spavati. Bila sam u toj četvrti izvan turističkog dijela kad sam išla na sat plesa, onda sam vidjela tu stvarnu sliku. (...) Kafići su svi mali, zbijeni. Dobiješ kavu u papirnatu čašu, sve ide brzo. Nema uživanja u životu. Tako mi se činilo. Meni osobno izgledaju kao gradovi gdje ljudi rade, a doma dođu spavati.“

Razgovor o Hrvatskoj

Za ovo poglavlje intervjuirana je jedna skupina japanskih državljanke koje trenutno žive u Hrvatskoj te su im postavljena ista pitanja kao i skupini ispitanika hrvatskog državljanstva koji trenutno žive u Japanu.

Sugovornica Y. G. živi u Zagrebu privremeno sad već godinu dana te se preselila zbog interesa za europske kulture. Prije doseljenja nije bila upoznata s hrvatskom kulturom te je jedino čula za hrvatsku nogometnu reprezentaciju. Na pitanje o kulturnim šokovima, ujedno i najveću kulturološku razliku, ističe razliku u komunikaciji – Hrvati su direktni, govore ono što im je na umu, dok je u Japanu suprotno. Smatra da je to dobra stvar. Manje razlike koje je primijetila su da većina hrvatskih kafića nema ključeve u toaletima, što je u Japanu nemoguće da se dogodi, te ljudi u kafićima uglavnom sjede jedno kraj drugog umjesto jedno nasuprot drugome kako je društvena norma u Japanu. Navodi i razliku u temama razgovora – Hrvati lakše pričaju o privatnom životu, posebice kada su na kavi, dok Japanci uglavnom razgovaraju o poslu, o tome što su jeli i sl. Nadalje, sugovornica se osjeća prihvaćeno u lokalnoj zajednici jer su svi prijateljski nastrojeni prema njoj, a prije preseljenja u drugačiju kulturu nije imala strahova. Što se životne atmosfere tiče, navodi kako je primijetila da Hrvati i Hrvatice uživaju u životu te da im je na prvom mjestu obitelj. Usporedno s time, navodi, ljudima u Japanu je posao prioritet, a

obitelj od sekundarne važnosti. Što se tiče prednosti i nedostataka života u Hrvatskoj, na pozitivnu stranu svrstava činjenicu da je s Hrvatima lakše pričati i to što su spontani, a za negativnu vrlinu spominje povremenu lijenost. Za primjer spominje kako joj je klima u stanu pokvarena od ranog proljeća (intervju je održan u lipnju), za što stanodavac nije na vrijeme dogovorio popravak i nema joj tko popraviti uređaj zbog godišnjih odmora majstora tijekom ljeta. Nadalje, ono što je ovdje naučila je da je bolje reći što joj je na umu nego šutjeti, u svakom aspektu života. Razgovor završava izjavom da ne zna želi li se ponovno vratiti živjeti u Hrvatsku, ali je želi definitivno proputovati.

Sugovornica H. K. stigla je u Hrvatsku na studentsku razmjenu i trenutno boravi u Zagrebu. Odabrala je Hrvatsku jer je čula da je jeftinija po pitanju troškova života u usporedbi sa zapadnoeuropskim zemljama, no sada vidi da to nije istina. Sviđa joj se hrvatski turizam, posebice hrvatska obala. Prije preseljenja nije bila upoznata s hrvatskom kulturom te je, kao i sugovornica Y. G. čula za hrvatsku nogometnu reprezentaciju. Na pitanje o tome kako se prilagodila na drugačiju kulturu navodi kako u Japanu postoje određene društvene norme kojih se stanovnici trebaju držati, a ovdje nije ništa takvog primijetila. Sviđa joj se da ovdje velik broj ljudi govori engleski jezik što joj olakšava komunikaciju. Primijetila je da su ljudi ovdje više prijateljski nastrojeni nego u Japanu, ali ponekad i bezobrazni ili hladni. Što se kulturnih šokova tiče, navodi razliku u načina prodavanja proizvoda. Objašnjava da je u trgovinama u Japanu apsolutno sve zapakirano, dok u Hrvatskoj npr. nije svo meso unaprijed izvagano i zapakirano. Nadalje, za životnu atmosferu navodi kako je u Hrvatskoj opuštenije, posebice što se studentskih obaveza tiče, a na pitanje o nedostacima i prednostima života u Hrvatskoj objašnjava kako ih ne može imenovati jer nastoji na sve gledati s neutralnog stajališta, bez kritiziranja i svrstavanja pod pozitivno i negativno.

Sugovornica K. T. također boravi u Zagrebu, ovdje je na studentskoj razmjeni preko Erasmus projekta, studira sociologiju i japanski jezik. Prije dolaska nije bila upoznata s hrvatskom kulturom, no također je znala za Hrvatsku po nogometu. U početku joj je bilo teško priviknuti se na život u novoj kulturi jer nije znala jezik, čega se ujedno i bojala prije preseljenja. Kulturni šok kojeg prvotno izdvaja je mnogobrojnost kafića po svim hrvatskim gradovima koje je posjetila, zbog čega je razvila interes za hrvatskom kulturom kave. Također ističe učestalo kašnjenje tramvaja i objašnjava kako joj u Zagrebu treba oko 45 minuta za istu kilometražu koju u Japanu prođe kroz dvadesetak minuta. Spominje i razliku u trgovinama – u Hrvatskoj je većina voća i povrća u rinfuzi, dok je u Japanu gotovo sve zapakirano te se jedino luk i mrkva ponekad nađu u rinfuzi. Životnu atmosferu u Hrvatskoj opisuje kao mirnu i opušteniju jer su ljudi više prijateljski nastrojeni i direktno se izražavaju, što ujedno uvelike cijeni. Navodi kako

joj jasna komunikacija automatski znači dobru atmosferu, a u Japanu zna ponekad biti neugodno zbog očekivanja da se „pročita“ situacija. Također, sviđa joj se kako ljudi u Hrvatskoj otvorenije pričaju, lakše pronalaze teme za razgovor, npr. o obitelji, dok su u Japanu ljudi samozatajni i drže svoj privatni život za sebe.

Zajednički kodovi koje su ispitanici spomenuli

Iako sudionici nisu međusobno povezani, dijele vrlo slična iskustva. Ovo će poglavlje pozabaviti sljedećim temama: javni prijevoz u Japanu, kultura kave u Hrvatskoj, pogled na svijet, komunikacija. Svaka od tema je bitna za oblikovanje i individualnog i kolektivnog kulturnog iskustva.

Komunikacija

Komunikacija u Japanu ne podrazumijeva samo znanje japanskog jezika, već i poznavanje komunikacijskih stilova i protokola sastavljenih od neizrečenih pravila, manira i oblika govora koji ovise o društvenom ranku i društvenom statusu. Japanska je komunikacija uobičajeno visokog konteksta, što znači da počiva na implicitnim informacijama: neverbalni znakovi, dijeljeno znanje te „čitanje između redaka“ umjesto direktnog, verbalnog izražavanja. Jedna od glavnih karakteristika je tzv. „čitanje zraka“ – shvaćanje što ljudi misle ili osjećaju kako bi se izbjegla neugodna situacija. Nadalje, zahvalnost i pristojnost igraju ključnu ulogu u japanskoj kulturi te se skromnost zahtjeva u svakoj situaciji, posebice u situacijama pohvale. Japanci uglavnom izbjegavaju raspravljanje i neslaganje u javnosti te smatraju indirektnost prikladnim. Primjerice, direktni negativni odgovor na neko pitanje je rijedak. Uglavnom koriste fraze poput „razmislit ću“. ⁸ U kontrastu s komunikacijom u Japanu, hrvatska kultura komuniciranja je direktna – Hrvati cijene izravnu komunikaciju, jasno izražavanje onog što se misli. Međutim, to je također uvjetovano razinom poznavanja sugovornika, posebice u poslovnom svijetu. ⁹

Javni prijevoz u Japanu

Prema studiji Geradi Yudhistre (2015), javni prijevoz u Japanu se može označiti kao najudobniji, najsigurniji, najmoderniji, najtočniji i najorganiziraniji na svijetu, što uvelike

⁸ Takaoka, B. Y. (2024.) Japanese Communication: It's More Than Knowing The Language. URL: <https://www.ejable.com/japan-corner/japanese-language-and-communication/japanese-communication-style/> [Posjećeno: rujan 2024.]

⁹ Croatia – Culture, Etiquette and Business Practices. URL: <https://www.commisceo-global.com/resources/country-guides/croatia-guide> [Posjećeno: rujan 2024.]

pomaže japanskom društvu i privlači brojne posjetitelje. Najzastupljeniji su vlakovi, nadzemni i podzemni, a popularni su i autobusi i zračni prijevoz. Skoro svaki stanovnik Japana preferira korištenje javnog prijevoza umjesto vožnje vlastitog prijevoznog sredstva. Glavna obilježja su dolasci i polasci na vrijeme, odlična korisnička služba i ekološka prihvatljivost. (Yudhistre, 2015, 334-335)

Kultura kave u Hrvatskoj

„U Hrvatskoj obožavaju kavu, ali više od toga, u Hrvatskoj se sve obavlja na kavi. (...) Odlazak na kavu je praktički odgovor na svaku situaciju u Hrvatskoj. Sve uključuje kavu. Čak i kad ne uključuje.“ Piše u svom vodiču za preživljavanje u Hrvatskoj Amerikanac iz Oklahome Cody McClain Brown. (2014: 33) Objašnjava kako je kultura ispijanja kave u SAD-u drugačija nego u Hrvatskoj. Tamo prevladava Starbucks, svjetski poznat lanac toplih napitaka, u kojemu se može kupiti nekoliko veličina kave, najveća od skoro jedne litre. Na priloženim fotografijama u knjizi možemo vidjeti kako ljudi sjede u Starbucksu sami u svojim mislima, dok se na slici neodređenog splitskog kafića ljudi družu i međusobno pričaju. Autor objašnjava kako je s vremenom shvatio da u Hrvatskoj kava nema toliko veze „s kavom“ koliko ima veze s druženjem. Poanta je u pričanju, u zajedničkom provođenju vremena, u usporavanju. (McClain Brown, 2014, 32-39)

Prema istraživanju objavljenom u lipnju 2024. godine, kojeg je provodila agencija Ipsos tijekom 2023. godine, 87% hrvatskih građana i građanki konzumira kavu. Najpopularnija je crna kava, poznata u Hrvatskoj kao turska kava, koju redovito konzumira 37% Hrvata i Hrvatica. Druga najpopularnija je instant kava s 18% potrošača, dok kavu u kapsulama preferira samo 5% ljudi. Mješavine kave (2 u 1 ili 3 u 1) troši 4% sudionika. Što se učestalosti konzumacije tiče, 69% konzumenata pije crnu odnosno tursku kavu barem jednom mjesečno, a preostalih 31% ju pije na svakodnevnoj bazi. 25% potrošača instant kave istu konzumira svakodnevno, a 56% njih ju pije barem jednom na mjesec, dok je kava u kapsulama ponovno na zadnjem mjestu – 24% ispitanika ju pije jednom mjesečno, a 7% svakodnevno. Također je preispitano preferirano mjesto konzumacije kave. Ispostavilo se da 67% ispitanika kavu pije u kafiću, a preostalih 33% se odlučuje za kavu *to go*.¹⁰

¹⁰ Nacija kavopija: Devet od deset Hrvata pije kavu. 04.06.2024. Horeca Pro. URL: <https://horecapro.hr/istrazivanja-i-analize/nacija-kavopija-devet-do-deset-hrvata-pije-kavu/> [Posjećeno: srpanj 2024.]

Shikata ga nai (仕方がない)

Shikata ga nai jedno je od načela koje su Japanci usvojili kako bi se nosili s nedaćama svakodnevice. Prevodi se kao „nema pomoći“ ili „tako je, kako je“ (vlastiti prijevod). Može se raditi o prirodnoj katastrofi, ekonomskoj krizi, osobnim problemima ili nečemu trećem, ova perspektiva potiče ljude da prihvate stvarnost takvu kakva jest i nastave s pozitivnim stavom. Kritičari drže da je to stav poraza, no ljudi koji primjenjuju taj princip smatraju da je to vrlo moćan alat za snalaženje. Prihvatanjem onog na što nemamo utjecaj svoju energiju možemo preusmjeriti u smjeru pronalaska rješenja ili k prilagodbi nepromjenjivih okolnosti. Jednim od najpoznatijih primjera ovog koncepta življenja je životna priča Sadako Sasaki, djevojčice koja je oboljela od leukemije nakon izloženosti zračenju od atomske bombe bačene na Hiroshimu. Unatoč smrtnoj dijagnozi, Sadako je zadržala optimističan stav prema životu i svakodnevno je izrađivala papirnate ždralove u nadi za ozdravljenjem. Papirnati se ždralovi danas smatraju simbolom nade, otpora i samog principa *Shikata ga nai* te je jedan od japanskih kulturoloških simbola.¹¹ U nastavku, na slici 2, prikazani su papirnati ždralovi u sklopu izložbe „Moj Japan“.

Slika 2 – Papirnati ždralovi (Izložba „Moj Japan“)

¹¹ Sadaphule, R. (2023.) *Shikata ga nai: the Japanese Principle of Acceptance and Resilience*. Medium. URL: <https://medium.com/health-mind-and-well-being/shikata-ga-nai-the-japanese-principle-of-acceptance-and-resilience-610fd4d88cb3> [Posjećeno: rujan 2024.]

Dokumentiranje uspomena s putovanja: Nekad i danas

Suveniri, materijalni predmeti koje ljudi kupuju tijekom posjeta mjestu izvan svog prebivališta, služe kao fizički podsjetnik proživljenog iskustva i emocija povezanih uz određeno putovanje. Kada ljudi odabiru suvenire, većinom su vođeni željom da materijalno zabilježe esenciju nekog mjesta ili iskustva. Tako suveniri, primjerice, mogu biti školjke pronađene na plaži, a mogu biti i kupovni poput snježnih kugla kupljenih tijekom zimovanja. Također, suveniri mogu predstavljati nečiji identitet ili osobnu ekspresiju budući da ljudi često kupuju suvenire sukladno vlastitim interesima, hobijima, pa i vlastitom karakteru. Npr. zaljubljenici u glazbu će kupiti nešto karakteristično za destinaciju u kojoj se nalaze, poput ploče lokalnog glazbenika, a također se mogu povezati s ostalim obožavateljima istog. Nadalje, suveniri se često kupuju i kao pokloni za voljene, a samim time postaju način dijeljenja proživljenog iskustva s onima koji ga nisu osobno doživjeli. Na suvenire se također može gledati kao na kulturalne reprezentacije mjesta ili ljudi te imaju ulogu u očuvanju i promociji kulturne baštine, za što je najbolji primjer ručni rad lokalnih umjetnika. Simbolički konzumerizam jedan je od glavnih aspekata industrije suvenira – odabir i kupnja suvenira bazirana je na simboličkim značenjima koje ti objekti reprezentiraju.¹²

Sudionicima iz empirijskog dijela ovog rada postavljena su pitanja što misle, a možda čak i znaju, koje su suvenire hrvatski putnici donosili sa svojih putovanja u Japan tijekom dvadesetog stoljeća, a koje dandanas donose. Za prošlost, svaka je osoba nagađala da su se donosili tradicionalni predmeti specifični po svojoj originalnosti i trajnosti, poput lepeza, katane, vaza, porculanskih lutki, šalice i vrčeva za čaj, seta za pravljenje matche te zelenog čaja. Za suvremene suvenire najčešće su spomenute grickalice tipične za Japan, poput sušenih algi i sušene hobotnice, zatim akcijske figurice likova iz animea i mangi, tehnički uređaji i čajevi. Svaki od navedenih predmeta je ili funkcionalnog ili zabavnog karaktera.

U sklopu programa „Japan u Rijeci“ provedena je izložba „Moj Japan“ u Povijesnom i pomorskom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka, na kojoj su izloženi suveniri koje su Hrvati i Hrvatice donijeli sa svojih putovanja u Japan tijekom posljednjih dvadesetak godina, a također su izloženi i predmeti koje Muzej ima u vlastitoj pohrani. Najzastupljenije su japanske vaze i japanske lutke, karakteristične po svom izgledu, što je vidljivo u nastavku na slikama 3 i 4.

¹² The Psychology of Souvenir Buying: Why Do People Buy Souvenirs When They Travel? Medium, 2023. URL: <https://medium.com/@xinfengcraft/the-psychology-of-souvenir-buying-why-do-people-buy-souvenirs-when-they-travel-ee1952f958b7> [Posjećeno: rujan 2024.]

Slika 3 – Japanske vaze (Izložba „Moj Japan“)

Slika 4 – Japanske lutke (Izložba „Moj Japan“)

Zaključak

Koncept kulture može se proučavati kao cjelovit način života, kao jezik, reprezentacija, svakodnevne prakse, kao alat, artefakti, prostorni raspored ili kao moć te generalno obuhvaća pitanja o načinima pomoću kojih dajemo smisao svijetu u kojem živimo. S jedne strane, kultura može biti istinski shvaćena odnosno doživljena kroz proživljeno iskustvo ispunjeno značenjima, dok se s druge strane pretpostavlja da iskustvo ne može biti upotpunjeno bez znanja jezika. Naša su razmišljanja sociološki i kulturalno oblikovana i uvjetovana, zbog čega svijet gledamo kroz filter konstruiran pomoću određenih vještina, ideja, očekivanja i želja. Ovim radom dokumentirana su subjektivna iskustva i zapažanja sudionika hrvatskog državljanstva koji trenutno žive u Japanu, sudionika hrvatskog državljanstva koje trenutno žive u Hrvatskoj a prije su živjeli i u Japanu, sudionici hrvatskog državljanstva koji su posjetili Japan i sudionici japanskog državljanstva koji trenutno žive u Hrvatskoj. Razlike koje su svi ispitanici uočili su distinkcije u javnom prijevozu, u komunikaciji, radnoj etici, principu življenja. Primjerice, navode kako je životna atmosfera obiju kultura u potpunosti drugačija, možda čak i neusporediva. Nadalje, svako je iskustvo drugačije kulture popraćeno materijalnim dokumentiranjem proživljenog iskustva, odnosno suvenirima, čija su suvremena obilježja praktični i zabavni karakter, dok su nekada bili jedinstveni i trajniji.

Literatura

Barker, C. (2004) *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. SAGE Publications Ltd. Str. 44-45, 62-63, 65-66

Barthes, R. (1989) *Carstvo znakova*. August Cesarec Zagreb.

Botica, V. (2024) Mural koji spaja dva grada dovršen je i postaje jedan od simbola Rijeke. *Novi list*: Rijeka. URL: <https://www.novolist.hr/rijeka-regija/rijeka/mural-koji-spaja-dva-grada-dovrsen-je-i-postaje-jedan-od-simbola-rijeke/> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Croatia – Culture, Etiquette and Business Practices. URL: <https://www.commisceo-global.com/resources/country-guides/croatia-guide> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Grupa autora (2019). *Be More Japan: The Art Of Japanese Living*. Dorling Kindersley Limited: A Penguin Random House Company. Str. 2-3

Hall, S. (1990) *Cultural Identity and Diaspora*. Str. 223-226. URL: <https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/postgraduate/masters/modules/asiandiaspora/hallculturalidentityanddiaspora.pdf> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Hrvatska. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/26390> [Posljednji pristup: rujan 2024.]

Japan je zemlja-partner 48. Varaždinskih baroknih večeri. (2018) Republika Hrvatska, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Japanu. URL: <https://mvep.gov.hr/vijesti-82847-127935/japan-je-zemlja-partner-48-varazdinskih-baroknih-veceri/175097> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Japan u Rijeci. (2024) *Visit Rijeka*. URL: <https://visitrijeka.hr/event/japan-u-rijeci/> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Japan u Rijeci. URL: <https://www.japanurijeci.com/> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Katičić, R. (2010) Glavna obilježja hrvatske kulture. *Kroatologija*, Vol. 1 No. 1. URL: <https://hrcak.srce.hr/59842> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Matić, N. (2016) Međunarodna kulturna suradnja Hrvatske i Japana. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu. Str. 23-24, URL: <https://repository.fthm.uniri.hr/islandora/object/fthm:204> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

McClain Brown, C. (2014) *Propuh, papuče i punica*. Drugo izdanje, Algoritam, Zagreb. Str. 32-39

Nacija kavopija: Devet od deset Hrvata pije kavu. 04.06.2024. *Horeca Pro*. URL: <https://horecapro.hr/istrazivanje-i-analize/nacija-kavopija-devet-do-deset-hrvata-pije-kavu/> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Perinčić, T. (2024) Moj Japan. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka. IP Studio, Lovran. Str. 4

Sadaphule, R. (2023) Shikata ga nai: the Japanese Principle of Acceptance and Resilience. Medium. URL: <https://medium.com/health-mind-and-well-being/shikata-ga-nai-the-japanese-principle-of-acceptance-and-resilience-610fd4d88cb3> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Takaoka, B. Y. (2024) Japanese Communication: It's More Than Knowing The Language. URL: <https://www.ejable.com/japan-corner/japanese-language-and-communication/japanese-communication-style/> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Tot, M. (2018) Barokne večeri u Varaždinu. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Završni rad. Str. 4-8. URL: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:345270> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

The Psychology of Souvenir Buying: Why Do People Buy Souvenirs When They Travel? Medium, 2023. URL: <https://medium.com/@xinfengcraft/the-psychology-of-souvenir-buying-why-do-people-buy-souvenirs-when-they-travel-ee1952f958b7> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Urry, J. i Larsen, J. (2011) The Tourist Gaze: Theory, Culture and Society. SAGE Publications Ltd. Str. 2

Varga najavio 48. Varaždinske barokne večeri haikom u – Japanu. (2018) Varaždinske vijesti. URL: <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/varga-najavio-48-varazdinske-barokne-veceri-haikom-u-japanu-26141> [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Yudhistira, G. (2015) Transportation System in Japan: a Literature Study. Str. 334-335. URL: https://www.researchgate.net/publication/318555942_TRANSPORTATION_SYSTEM_IN_JAPAN_A_LITERATURE_STUDY [Posljednji posjet: rujan 2024.]

Prilozi

Slika 1 - Poklon japanske delegacije gosp. Božidaru Pasariću nakon njegova posjeta

Kawasakiju 1970-ih (Izložba „Moj Japan“)

Slika 2 - Papirnati ždralovi (Izložba „Moj Japan“)

Slika 3 - Japanske vaze (Izložba „Moj Japan“)

Slika 4 - Japanske lutke (Izložba „Moj Japan“)